

Bugungi adabiy jarayonda dramaturgiya va “Erkin A’zam dramaturgiyasida satira va psixologik tahlil (Farrosh kampirning tushi‘ dramasi misolida)”

To‘raqobilova Dildora Bo‘ri qizi

O‘zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

Filologiya fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

turaqobilovadildora@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugungi adabiy jarayonda dramaturgiyaning o‘rni, zamonaviy dramaturgiyada kuzatilayotgan badiiy-estetik yangilanishlar hamda o‘zbek dramaturgiyasining taraqqiyot tendensiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, dramaturgik asarlarda inson ruhiyati, ijtimoiy muammolar va milliy qadriyatlarining aks etishi masalalari yoritiladi. Erkin A’zam dramaturgiyasida satira va psixologik tahlili berildi.

Kalit so‘zlar: dramaturgiya, adabiy jarayon, sahna asari, konflikt, obraz, zamonaviy dramaturgiya, badiiy tafakkur, Erkin A’zam, Farrosh kampir

Abstract. This article analyzes the role of dramaturgy in today's literary process, the artistic and aesthetic innovations observed in modern dramaturgy, and the development trends of Uzbek dramaturgy. It also highlights the issues of reflection of the human psyche, social problems, and national values in dramatic works. Satire and psychological analysis are given in Erkin A'zam's dramaturgy.

Keywords: dramaturgy, literary process, stage work, conflict, image, modern dramaturgy, artistic thought, Erkin A'zam,

Dramaturgiya badiiy adabiyotning eng murakkab va ta’sirchan turlaridan biri hisoblanadi. U jamiyat hayotidagi muhim voqea-hodisalarni sahna orqali ifodalash imkoniyatiga ega bo‘lib, inson ruhiyati va ijtimoiy muammolarni badiiy talqin qilishda alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi adabiy jarayonda dramaturgiya nafaqat teatr san’atining tarkibiy qismi, balki jamiyatdagi ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy o‘zgarishlarni aks ettiruvchi muhim estetik vosita sifatida ham namoyon bo‘lmoqda.

Mustaqillik yillaridan keyin o‘zbek dramaturgiyasida yangicha tafakkur shakllandi. Dramaturglar tarixiy xotira, milliy qadriyatlar, inson erkinligi, shaxs va jamiyat munosabatlari kabi mavzularga murojaat qila boshladi. Natijada dramaturgik asarlarda hayotiylik, ruhiy tahlil va badiiy izlanishlar kuchaydi.

Bugungi dramaturgiyaning asosiy xususiyatlaridan biri inson ruhiyatiga chuqur kirib borishga bo‘lgan intilishdir. Avvalgi davr sahna asarlarida ko‘proq tashqi voqealar tasviri yetakchi bo‘lgan bo‘lsa, zamonaviy dramaturgiyada qahramonning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va ma’naviy iztiroblari markaziy o‘ringa chiqmoqda. Bu esa dramatik asarlarning psixologik ta’sirchanligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Hozirgi adabiy jarayonda dramaturgiya jamiyatdagi dolzarb muammolarni yoritishda ham muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Oilaviy munosabatlar, yoshlar tarbiyasi, ma’naviy inqiroz, inson va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatlar kabi masalalar

zamonaviy pyesalarning asosiy mazmunini tashkil etadi. Dramaturglar hayot haqiqatini tabiiy va ishonarli tarzda tasvirlashga intilmoqda. Shu jihatdan dramaturgiya tomoshabinni nafaqat estetik zavqlantiradi, balki uni mushohada yuritishga ham undaydi.

Bugungi dramaturgiyada milliylik va umuminsoniylik uyg'unligi ham muhim tamoyil sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbek dramaturglari milliy qadriyatlar, urf-odatlar va tarixiy obrazlarni zamonaviy talqin asosida yoritishga harakat qilmoqda. Shu bilan birga, adolat, vijdon, inson erki va muhabbat kabi umuminsoniy g'oyalar ham sahna asarlarining markaziy mavzusiga aylanmoqda. Bu esa milliy dramaturgiyaning badiiy-estetik salohiyatini yanada boyitmoqda.

Dramaturgiyada konflikt masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Har qanday sahna asarining badiiy ta'sir kuchi konfliktning qay darajada tabiiy va hayotiy tasvirlanganiga bog'liq bo'ladi. Zamonaviy dramaturgiyada tashqi konflikt bilan bir qatorda ichki konflikt ham muhim o'rin egallamoqda. Qahramonning o'z vijdoni, ruhiyati yoki dunyoqarashi bilan kurashi dramatik holatni yanada kuchaytiradi. Natijada tomoshabin qahramon taqdiriga befarq bo'lib qolmaydi.

Bugungi dramaturgiyaning rivojlanishida teatr san'atidagi yangilanishlar ham muhim rol o'ynamoqda. Zamonaviy teatrlar sahnalashtirish usullari, aktyorlik mahorati va texnologik imkoniyatlardan samarali foydalanish orqali dramaturgik asarlarning ta'sirchanligini oshirmoqda. Ayniqsa, ramziy tasvir, eksperimental sahna usullari va zamonaviy texnologiyalar dramaturgiyaning yangi qirralarini ochib bermoqda.

Erkin A'zam zamonaviy o'zbek adabiyotida o'ziga xos badiiy tafakkuri, chuqur psixologizmi va hayotiy obrazlari bilan ajralib turadigan ijodkorlardan biridir. Uning dramaturgiyasida inson ruhiyati, jamiyatdagi ma'naviy muammolar, odamlarning ichki kechinmalari hamda hayot haqiqatlari tabiiy va ta'sirchan tarzda aks etadi. Dramaturg ko'proq oddiy insonlar taqdiri orqali jamiyatdagi murakkab masalalarni ochib berishga intiladi.

Erkin A'zam dramaturgiyasining asosiy xususiyatlaridan biri — ruhiy tahlilning kuchliligidir. Uning qahramonlari tashqi voqealardan ko'ra ko'proq ichki iztiroblari, armonlari va o'y-kechinmalari bilan namoyon bo'ladi. Shu sababli yozuvchi asarlarida psixologik dramatism yetakchi o'rin egallaydi. Dramaturg oddiy hayotiy voqealarni chuqur falsafiy mazmun bilan boyita oladi.

Yozuvchi asarlarida inson va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar ham muhim o'rin tutadi. Uning qahramonlari ko'pincha hayotdagi adolatsizlik, yolg'izlik, mehr yetishmasligi yoki ma'naviy tushkunlik bilan kurashadi. Shu jihatdan Erkin A'zam dramaturgiyasi zamonaviy o'zbek dramaturgiyasida inson qalbini ochib beruvchi muhim badiiy hodisa hisoblanadi.

“Farrosh kampirning tushi” dramasi tahlili

“Farrosh kampirning tushi” dramasi Erkin A'zam ijodidagi eng ta'sirchan dramatik asarlardan biri hisoblanadi. Asarda oddiy farrosh kampir obrazi orqali jamiyatdagi insoniy munosabatlar, mehr-oqibat, yolg'izlik va ma'naviy qadriyatlar masalasi yoritiladi.

Asarning bosh qahramoni — umrining katta qismini mehnat bilan o'tkazgan oddiy kampir. U tashqi tomondan oddiy inson bo'lib ko'ransada, qalbida katta dard va

armonlarni olib yashaydi. Dramaturg kampir obrazi orqali jamiyatdagi e'tiborsizlik va inson qadrsizlanishi muammosini ochib beradi. Kampirning tushi esa ramziy ma'noga ega bo'lib, uning ichki dunyosi va ruhiy holatini ifodalaydi.

Dramada tush motividan foydalanish asarning badiiy ta'sirchanligini oshirgan. Tush orqali qahramonning armonlari, yashirin kechinmalari va ruhiy iztiroblari ochiladi. Bu esa asarga psixologik chuqurlik bag'ishlaydi. Asardagi voqealar oddiy hayotiy holatlarga asoslangan bo'lsa-da, ularning mazmunida katta falsafiy ma'no mujassam.

Asarda konflikt asosan ichki ruhiy ziddiyat asosida qurilgan. Kampirning yolg'izligi, mehrga ehtiyoji va hayotdan norozilik hissi dramatik holatni kuchaytiradi. Muallif insonning eng katta ehtiyoji mehr va e'tibor ekanligini ta'sirchan sahnalar orqali ko'rsatadi.

“Farrosh kampirning tushi” dramasiidagi qahramonlar tahlili

Rahbar Rahbarovich

Rahbar Rahbarovich drama markazidagi satirik obrazlardan biri hisoblanadi. U amalparast, mansabparast va faqat o'z manfaatini o'ylaydigan rahbar sifatida tasvirlangan. Muallif ushbu obraz orqali jamiyatdagi sovuqqon, rasmiyatchilikka berilgan rahbarlar qiyofasini ochib beradi. Rahbar Rahbarovich uchun insoniylikdan ko'ra lavozim va tashqi ko'rinish muhimroqdir.

Uning xarakterida samimiylik deyarli sezilmaydi. Atrofdagilar bilan munosabatida buyruqbozlik va manmanlik ustun turadi. Bu obraz orqali dramaturg mansab insonni ma'naviy jihatdan qashshoqlashtirib qo'yishi mumkinligini ko'rsatadi. Rahbar Rahbarovich drama davomida ma'naviy tanazzulga uchragan inson timsoli sifatida namoyon bo'ladi.

Muovin buva

Muovin buva sobiq rahbar bo'lib, hozir chala nafaqada yuruvchi obrazdir. U eski davr vakili sifatida gavalantiriladi. Uning xarakterida og'irlik, bosiqlik va tajriba seziladi. Ammo shu bilan birga u ham eskicha fikrlashdan to'liq voz kecha olmagan.

Muallif bu obraz orqali o'tgan davr bilan bugungi muhit o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Muovin buva ayrim holatlarda dono fikr bildirsa-da, ayrim vaziyatlarda loqaydlik qiladi. Shu sababli u murakkab va ikki tomonlama xarakterga ega obraz hisoblanadi.

Gulibarno

Gulibarno — yosh va chiroyli kotiba obrazi. U tashqi ko'rinishiga ortiqcha e'tibor beradigan, yengil tabiatli va biroz manfaatparast inson sifatida tasvirlangan. Dramaturg ushbu obraz orqali ayrim insonlarning tashqi joziba ortiga yashiringan yuzaki dunyoqarashini tanqid qiladi.

Gulibarnoning nutqi va harakatlarida sun'iylik sezilib turadi. U ish muhitidagi jiddiy masalalardan ko'ra tashqi muomala va o'z manfaatini ko'proq o'ylaydi. Shu jihatdan u ma'naviy sayozlikni ifodalovchi obrazlardan biridir.

Farrosh kampir

Farrosh kampir asarning eng fojeaviy va ta'sirchan obrazi hisoblanadi. U oddiy, mehnatkash, mehrga chanqoq inson sifatida gavalantiriladi. Kampirning doim qo'lida latta bilan yurishi uning umr bo'yi xizmat va mehnat bilan yashaganini anglatadi.

Uning qulog‘i og‘ir bo‘lsa-da, qalbi juda nozik. Kampir atrofdagi insonlarning sovuqqonligi va befarqligidan ichki azob chekadi. Dramaturg aynan shu obraz orqali jamiyatdagi yolg‘izlik, inson qadrsizlanishi va mehr tanqisligi muammolarini ochib beradi.

Farrosh kampir dramadagi eng insoniy va samimiy qahramon hisoblanadi. Uning tushi esa qalbidagi armonlar, mehrga bo‘lgan ehtiyoj va ruhiy iztiroblarning ramziy ifodasidir.

Xulosa qilib aytganda, bugungi adabiy jarayonda dramaturgiya inson ruhiyati, jamiyat muammolari va ma‘naviy qadriyatlarni yorituvchi muhim badiiy vosita sifatida rivojlanmoqda. Zamonaviy dramaturgiyada psixologizmning kuchayishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unlashuvi hamda yangi badiiy shakllarning yuzaga kelishi uning taraqqiyotini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Dramaturgiya bugungi kunda nafaqat sahna san‘ati, balki jamiyat tafakkurini shakllantiruvchi muhim adabiy-estetik hodisa sifatida ham katta ahamiyat kasb etmoqda.

“Farrosh kampirning tushi” dramasi qahramonlar tizimi inson ruhiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Ayniqsa, farrosh kampir obrazi orqali oddiy inson qalbidagi dard, yolg‘izlik va mehrga bo‘lgan ehtiyoj chuqur psixologik tasvirlangan. Atrofdagi obrazlar esa jamiyatdagi ma‘naviy muhitni ochishga yordam beradi. Shu jihatdan drama o‘zbek dramaturgiyasidagi kuchli psixologik asarlardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Qo‘shjonov M. O‘zbek dramaturgiyasi taraqqiyoti. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Normatov U. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2019.
3. Karimov N. XXI asr o‘zbek adabiyoti masalalari. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2021.
4. Solijonov Y. Badiiy mahorat asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
5. Эркин АЪЗАМ. ФАРРОШ КАМПИРНИНГ ТУШИ. - «Ёшлик» журнали
6. 2011 йил, 10-сон